

Könyvismertetések, bírálatok

János Sávai: La partecipazione dei laici al lavoro pastorale in Ungheria nei secoli XVI—XVII. Theses ad Doctoratum in S. Theologia. Pontificia Universitas Lateranensis, Facultas S. Theologiae. Roma, 1982. 141 [3] p.

Alicenciátusok szerepéről és a hódoltság korabeli Magyarországon részletesen — a hazai források alapján — Juhász Kálmán írt, a dél-alföldi, Szeged-környéki népeletben oly nagy szerepet játszott utódaikról, a *szentembérek*ről Bálint Sándor. A csanád-szegedi egyházmegyéből Rómába küldött Sávai János könyvének első fejezeteiben összefoglalja az egyetemes pasztorizáció-történet számára a témakört, majd a Titkos Vatikáni Levéltár, a Hitterjesztés Szent Kongregációjának Történeti Levéltára és a Zsinati Szent Kongregáció Levéltára által őrzött anyagokat hasznosítja, sok — eddig teljesen ismeretlen — dokumentum közlésével.

A középkori Magyarország széthullása a mohácsi csata után s vele az egyházszervezet felbomlása: ez az I. fejezet témája. Külföld számára készült, de úgy is kissé elnagyolt. A *Boemia* nyilván elírás *Bosnia* helyett (20. p.). Sajnálatos módon a szerző nem hasznosította Mályusz Elemér könyvét az egyházi társadalom jellemzésében. Valami félreértés miatt emlegeti több helyen is a csak Mária Terézia korában alakított szombat-helyi egyházmegyét (28., 48., 86-87. p.). A II. fejezet a katolikus megújulás magyarországi kezdeteit foglalja össze. A III. fejezet a eddigi szakirodalom alapos összefoglalásával ismerteti a *félpapok*, vagyis a pasztorizációba a paphiány miatt bevont laikusok, a licenciátusok intézményének kialakulását, ebben Pázmány szerepét és a licenciátusok működését (az elárvult egyházközségek vezetése, temetések, hallottvirasztás, zarándoklat-, illetve búcsúvezetés, ének és a *szubliturgikusnak* nevezhető imák és ráolvasások. Hallatlanul érdekes, ahogyan az Erdélyi Zsuzsa-féle népi imádságok összefüggéseit tárgyalja a marchei ferencesek hasonló imáival (77. p.) A IV. fejezet a licenciátusok prédikációinak és hitoktatásának forrásait tárgyalja. Az V. fejezet tartalmazza a római levéltárakból feltárt, teljesen új anyagot.

1622-től kezdve a *De propaganda fide* kongregációja missziós területnek tekintette a török hódoltságba tartozó magyar részeket, Erdélyt, Oláhországot és Moldvát, együtt Szerbiával és a Szerémséggel. A Belgrádban székelő — többnyire olasz ferences — püspök irányította az egész hatalmas terület pasztorizációját. Többnyire bosnyák ferences kiküldöttektől maradtak fenn azok a jelentések, amelyek a licenciátusokra vonatkozó adatokat is tartalmazzák. A ferencesek (elsősorban a szegediek és a gyöngyösiek) mellett még a jezsuiták vállaltak szerepet a hódoltságbeli katolicizmus fenntartásában: Mohácson egy ideig még iskolát is tartottak fenn a licenciátusok kiképzésére és — ha tehettek — licenciátussal helyettesítették a nem megfelelőnek tartott ferenceseket is; ebből több vizsály is támadt. A Rákóczi-szabadságharc után sorvad el — mert a püspökök visszatéréseivel és a papnevelés kiépülésével feleslegessé vált — a laikusokat a pasztorizációba bevont licenciátusi intézmény; folklorisztikus formái a tanyavilágban csak a legutóbbi évtizedekben tűntek el. A római központi szervek inkább csak túrték ezt a rendkívüli kivételt a Tridentinum előírásai alól; a legújabbban az egyházban átértékelt laikus-szerepnek is érdekes előjátéka volt.

A nagyobb rész olasz, kisebb részben latin nyelvű jelentések rengeteg művelődéstörténeti érdekességet őriztek meg a hódoltság-kori Magyarország életéből. Mivel a Kongregáció mindenre kiterjedő figyelemmel gyűjtötte az adatokat, a történettudomány érdeklődésére is számot tartana, ha a szerző — mint ahogyan értesülésünk szerint tervezi is — kiadná a gyűjtött forrásokat, amelyeket könyvében természetesen csak egy adott szempontból tudott kiaknázni. Kelet-Középeurópa egy meghatározott, igen kiterjedt zónájának egész kultúráját segítene ez jobban megismerni; nem utolsó sorban az illegálításban élő *iskolaügyet*.

Szörényi László